

Forfatterens aksepterte manuskript (postprint)

Komplementærøkonomi - større bæreevne ved å lære av naturens økosystemer

Berg, I. S., Holand, A. M. & Nystad, Ø.

Publisert i: Praktisk økonomi & finans

DOI: 10.18261/issn.1504-2871-2021-03-08

Tilgjengelig online: 01 okt. 2021

Sitering:

Berg, I. S., Holand, A. M. & Nystad, Ø. (2021). Komplementærøkonomi - større bæreevne ved å lære av naturens økosystemer. *Praktisk økonomi & finans*, 37(3), 252-265. doi: 10.18261/issn.1504-2871-2021-03-08

Dette er et akseptert manuskript av en artikkel som ble publisert av Universitetsforlaget i *Praktisk økonomi & finans* 01/10/2021. Tilgjengelig online: <https://www.idunn.no/doi/pdf/10.18261/issn.1504-2871-2021-03-08>

Komplementærøkonomi – større bæreevne ved å lære av naturens økosystemer

INGRID SCHISTAD BERG, ASTRID MARIE HOLAND OG ØYSTEIN NYSTAD

Ingrid Schistad Berg, rådgiver miljø, klima og bærekraft, Iris Produksjon AS

Astrid Marie Holand, førsteamanuensis, Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord Universitet

Øystein Nystad, dosent, Senter for økologisk økonomi og etikk, Handelshøgskolen, Nord Universitet

SAMMENDRAG

Omatt Gjenbruksverksted i Bodø er et eksempel på hvordan en forretningsmodell kan konkretisere begrepet bærekraft. Forretningsmodellen er utviklet i samspill mellom flere ulike aktører; lokalt næringsliv, lokale myndigheter og med en frivillig organisasjon – Røde Kors – som omdreiningspunkt. Hovedsiktemålet med forretningsmodellen er samskaping, gjensidighet, hensynsfull bruk av menneskelige og materielle ressurser og langsiktig sterk bærekraft. Vi har valgt å ta i bruk begrepet *komplementærøkonomi* fordi vi mener det dekker godt de prinsippene som Omatts forretningsmodell er et eksempel på. Som konsept er komplementærøkonomi en *retrovasjon* – en gjenfinnelse – av måter å innrette seg på i tider da man ikke forventer økt handlingsrom i budsjettene. Kombinasjoner av pengebaserte og ikke-pengebaserte bidrag sammen med en dypt forankret dugnadstradisjonen har vært, og er fremdeles, viktige elementer i norsk økonomisk sammenheng. I seg selv bygger en komplementærøkonomisk tilnærming på enkle prinsipper, der det handler om å aktivere ressurser i samarbeid for å oppnå gjensidig-nytte. Framgangsmåten er å identifisere behov og tilgjengelige ressurser i nåværende situasjon. I tillegg identifiseres hva den som har behovet selv kan bidra med på en positiv måte, dermed aktiveres ressurser. En slik form for økonomisk tenkning sikter mot å sette sammen de enkelte delene til et større hele, som når man legger puslespill. Jo bedre planlagt puslespillet er, desto større synergieffekter oppnås.

NØKKELOORD: *bærekraft, komplementærøkonomi, tredelt bunnlinje*

KOMPLEMENTÆRØKONOMI ER SOM Å LEGGE PUSLESPILL

Utgangspunktet er som hos Jakobsen (2019, 55), at det trengs grunnleggende endringer i dominerende økonomiske og politiske tilnærminger for å kunne nå FNs bærekraftsmål. Bærekraftsmålene bygger på en verdiforståelse som innebærer å ta hensyn til både mennesker, natur og økonomi for å oppnå reell bærekraft, og å samarbeide om å nå målene (FN 2015).¹ Verdiforståelsen kan kalles «trippel bunnlinje», der kulturelle/sosiale verdier, naturverdier og økonomiske verdier sidestilles (Elkington 1999; Ingebrigtsen og Jakobsen 2007). Den sirkulærøkonomiske tilnærmingen som også inngår skal ivareta verdier enten de er av naturlig, tilvirket, menneskelig, kulturell eller økonomisk karakter. For å nå FNs bærekraftsmål trengs også et helhetlig og langsiktig perspektiv der solidaritet med kommende generasjoner er innebygd. Da er det fruktbart å ha en utvidet økonomisk forståelse som bygger på

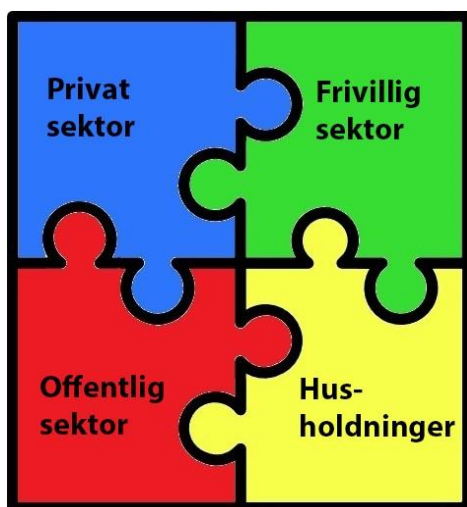
¹ FNs bærekraftsmål er en felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030, se <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>

hvordan økosystemer fungerer. Der kan vi bidra med vår komplementærøkonomiske tilnærming. Artikkelen viser hvordan en slik forståelse av økonomi fungerer i praksis, ved hjelp av et empirisk eksempel ved navn Omatt. Dette er teoriutvikling med utspring i erfaringslæring. To av artikkelforfatterne har vært aktivt med på å teste ut forretningsmodellen gjennom aksjonsforskning (Johannessen, Kristoffersen og Tufte 2008).

Andre forfattere har kommet fram til liknende prinsipper som oss når de har påpekt at (neo)klassisk konkurranseøkonomi ikke makter å skape likhet og bærekraft, og derfor har søkt etter en annen, mer verdibasert økonomisk tenkning. Trippel bunnlinje-prinsippet er nettopp et eksempel på dette. Ytterligere eksempler er en pluralistisk forståelse av økonomi (Söderbaum 2014) eller en inkluderende økonomi med røtter i afrikanske tradisjoner (Kanu 2017).

Gjensidig nytte er dessuten et grunnleggende prinsipp for hvordan økosystemer fungerer, hvor tilpasning foregår hele tiden for at økosystemets innbyggere skal få dekket sine behov. Arter tilpasser seg hverandre i form av mer eller mindre symbiotiske samspill. Samspill mellom nivåer i sosial eller økonomisk sammenheng illustreres også godt ved hjelp av modeller som opprinnelig ble utviklet for å beskrive samspillet i naturen (Capra og Jakobsen 2017, 833; Holling 2001; Walker og Salt 2006).

En bevisst økonomisk planlegging kan foregå etter prinsippet om gjensidig nytte, og dette blir dermed et grunnprinsipp i den komplementærøkonomiske tilnærmingen. Denne forståelsen inkluderer både trippelbunnlinje-perspektivet og historisk erfaring med mange ulike kombinasjoner av sektor-overskridende privat-offentlig samarbeid (se bl.a. Koren 2012; Myhre 2015; Stugu 2017). Norge har tradisjoner å bygge på som kan peke fram mot en komplementærøkonomi. Dermed kan dette forstås som *retrovasjon* – der gammel kunnskap gjenbrukes i ny innpakning. Praktisk historisk erfaring fra norske forhold viser dessuten at hvis etvelferdstilbud av den typen som er i søkelyset her skal være levedyktig over tid, fordres oppslutning fra både offentlig, privat og frivillig sektor i tillegg fra befolkningen. Figur 1 illustrerer hvordan samspill mellom sektorer sørger for at bidrag fra de ulike sektorenes ressurser setter dem i stand til å dekke hverandres behov på en bedre måte enn i et scenario uten sektorovergrepene samarbeid og der aktørene isteden konkurrerer om ressurser.

Figur 1 Grunnprinsipp 1: Sektorovergrepene samarbeid

Når man tenker økonomi på denne måten, er hele diskusjonen om vekst eller ikke vekst ganske så irrelevant. Her handler det om å plassere de ressursene som finnes i den kombinasjonen hvor de gjør størst mulig nytte for seg. Dermed prioriteres det å identifisere reelle behov og sette ressursene inn for å møte disse, istedenfor å starte med et tilbud og deretter arbeide for å møte en skapt etterspørsel. Når det forventes at de økonomiske rammene i vårt land blir strammere i årene som kommer (Meld. St. 29 (2016–2017); Meld. St. 5 (2020–2021)), synes det klart at sivilsamfunnet, næringslivet og frivilligheten tvinges til å løse samfunnsnødvendige oppgaver i fellesskap og med klokere ressursbruk.

Det er dessuten nødvendig å skille mellom svak og sterk bærekraft (Zadek 2001; Ott 2011). Svak bærekraft tillater «bytte» mellom naturressurser og andre typer kapital, noe som ofte legges til grunn i neoklassisk økonomi, for eksempel når man kjøper «klimakvoter». Med en slik tankegang er det uvesentlig om det foreligger ubrukte og tilgjengelige naturressurser, eller om ressursene er bearbeidet. Sterk bærekraft tar derimot utgangspunkt i at man ikke kan ødelegge eller redusere beholdningen av naturressurser. Det vil si at naturressurser som brukes må være fornybare eller betinget fornybare. Bruker man av sistnevnte gruppe, kan uttaket ikke overskride etterveksten (Ingulfsvann 2013). Med en vid forståelse av «bearbeidede» ressurser omfattes både ressurser som med hensikt er tilpasset menneskelige behov og ressurser som har blitt forurenset som følge av slik tilpasning. Da blir det tydelig at beholdningen av ubearbeidede ressurser minker raskt. Sett fra et slikt perspektiv, trengs omfattende endringer for å kunne nå FN's bærekraftsmål. Når formålet er å oppnå langsiktig sterk bærekraft, må ressurser som ødelegges eller sperres for nåtidig eller framtidig bruk nemlig avskrives som tap.

I de siste tiårene synes oppmerksomheten å ha vært rettet mot økonomisk og miljømessig bærekraft, mens sosial bærekraft har blitt nedprioritert (Holand 2017; 2020). Denne nedprioriteringen har hatt negative konsekvenser også for frivillig sektor; den såkalte tredje sektor. Like fullt er frivillig sektor anerkjent som essensiell for velferdsstaten (Meld. St. 10 (2018–2019)). Også Bodø kommune, der vårt empiriske eksempel kommer fra, erkjenner at bidrag fra frivillig sektor er avgjørende for at mål om inkludering, folkehelse og velferd i skal kunne nås (Bodø kommune 2017a; 2017b). Statistikken viser også at frivillig sektors økonomiske betydning øker, særlig når det gjelder ansvar for å ivareta sosial og miljømessig bærekraft.²

EKSEMPEL PÅ KOMPLEMENTÆRØKONOMI : OMATT GJENBRUKSVERKSTED – BODØ RØDE KORS

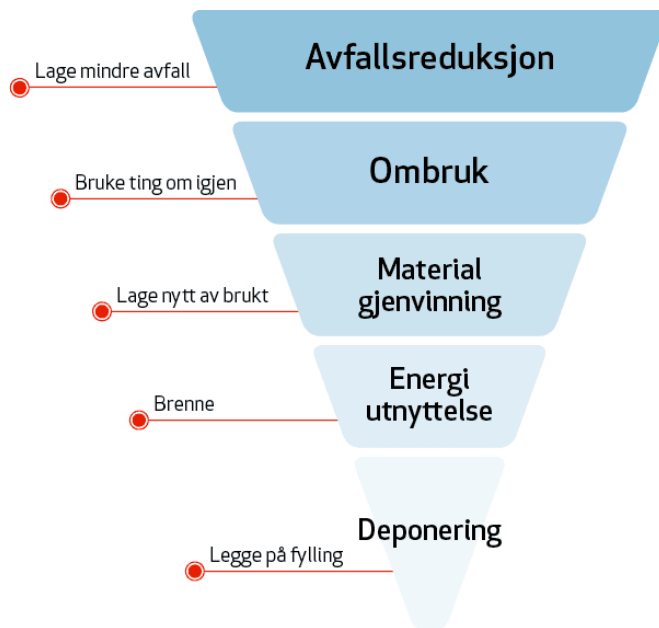
Omatt ble startet som et pilotprosjekt av Bodø Røde Kors høsten 2019 i samarbeid med renovasjonsselskapet IRIS Salten IKS³ og Norsirk⁴ for å reparere elektriske og elektroniske produkter til ombruk og samtidig skape aktivitet og inkludering for personer som står utenfor arbeidslivet. Verkstedet skaper verdier innen alle tre dimensjoner av bærekraft: sosialt, økonomisk og miljømessig. Virksomhetens verdi løfte handler om at Omatt Gjenbruksverksted skal vise bærekraft i praksis gjennom hensynsfull bruk av menneskelige og materielle ressurser (tabell 1). Et hovedformål med Omatt er å redusere miljøpåvirkningen fra elektrisk og elektronisk avfall (EE-avfall) gjennom

² SSB Sattellitregnskap <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/statistikker/orgsat> [12.09.19]; SSB 08538: Produksjon, bruttoprodukt og lønnskostnader inklusive ulønnet arbeid; SSB: 08520: Årsverk, etter aktivitet (ICNPO).

³ IRIS Salten IKS og Iris Produksjon AS.

⁴ Norsirk: Selskap med produsentansvar for EE-avfall, emballasje og batterier.

ombruk. EE-avfall er en raskt voksende avfallsstrøm og et viktig hovedområde i EUs handlingsplan for sirkulær økonomi (EU, 2020). Omatt mottar kasserte elektriske og elektroniske produkter fra avfallsselskap og nyvarebutikker som COOP og Power⁵. Dette testes, rengjøres, repareres og videreselges lokalt i bruktbutikken til Bodø Røde Kors. Bruktbutikken får inntekter som kan brukes til samfunnsnyttige formål. Når varene kan brukes om igjen framfor å gjenvinnes, løftes de opp i avfallshierarkiet fra material- og energigjenvinning til ombruk (se figur 2). Samtidig sikres bedre lokal ressursutnyttelse når man unngår at avfallet transporteres over lange avstander for å gjennomgå energikrevende gjenvinningsprosesser.

Figur 2 Avfallspyramiden. Kilde: Avfall Norge

Reparasjonsarbeidet krever godkjenning som el-virksomhet. Den faglig ansvarlige har overoppsyn med arbeidet som kan utføres av lærlinger og skoleelever. Verkstedet er godkjent lærebedrift for dataelektronikkfaget og elektroreparatørfaget. Reparasjonskunnskaper er nødvendige for å muliggjøre et mer bærekraftig forbruk og en sirkulær økonomi. På denne måten blir det også mulig for publikum å etter spørre reparasjon. Derfor er det viktig for samfunnet som helhet at kompetansen holdes vedlike, videreføres og brukes.

Komponenter som hovedkort, skjermkort, prosessor og batterier fra produkter som ikke lar seg reparere blir tatt ut og brukt på nytt, framfor at alt avfallet sendes til materialgjenvinning. Dermed løftes også avfall som ikke kan ombrukes direkte høyere opp i avfallspyramiden. Denne delen av arbeidet krever ikke den samme elektrofaglige kompetansen, så her er det mulig å sysselsette personer uten formellkompetanse og som eventuelt trenger tilrettelagte arbeidsoppgaver. Verkstedet kan bruke bruktdeler i egen reparasjon av EE-avfall der det er behov, eller selge deler til andre aktører som ønsker å reparere eget elektrisk utstyr. Slik kan aktiviteten bidra både til egne inntekter og til økt reparasjon av EE-produkter ved å skape et lokalt tilbud om kjøp av deler.

⁵ Power: Selskap som selger og distribuerer elektriske varer i hele Norden.

I tillegg til skoleelever fra de videregående skolene i Bodø, har verkstedet blitt drevet blant annet med frivillig arbeidskraft fra flyktningmottak og personer på arbeidstrening via Nav. Dermed skapes meningsfylt arbeid for personer som ellers kunne blitt stående utenfor arbeidslivet.

INNTEKTSSTRØMMER, RESSURSER OG KJERNEAKTIVITETER

Omatts inntekter i dag er basert på salg av enkeltvarer. Alle varer fra Omatt Gjenbruksverksted har raskt blitt solgt i bruktbutikken. Til nå har kapasiteten på verkstedet og mengden varer inn vært den begrensende faktoren for salget. Omtrent halvparten av omsetningen fra elektriske varer anslås å komme fra salg av hvitevarer.

Kundesegment består av et bredt spekter privatpersoner i Bodøområdet. Å kjøpe hvitevarer og andre elektriske og elektroniske produkter innebærer en høy utgift for en vanlig husholdning. Ved å selge reparerte EE-produkter, tilbys husholdningene rimeligere produkter av god kvalitet som også er mer miljøvennlige enn å kjøpe tilsvarende nye produkter. Erfaringene fra salget så langt tilsier at produktene er særlig etterspurte blant innvandrere, personer med redusert kjøpekraft og en betydelig andel kjøpekraftige personer som er opptatt av miljø.

Den viktigste ressursen for produksjonen til Omatt er EE-avfall. En nøkkel her er altså at det som andre steder betraktes som avfall, blir ressurser hos Omatt. Spesielt har kasserte hvitevarer vært viktige, samt mindre produkter som mikrobølgeovner og kaffetraktere. Etter hvert som kompetanse og kapasitet utvikles vil også elektroniske produkter som mobiltelefoner og PCer bli viktige ressurser. Vareinntaket omfatter på den ene siden apparater som er godt brukt av husholdningene og krever mye innsats for å reparere. Fra nyvarebutikkene leveres også reklamasjonsvarer varer med fabrikkfeil o.l., som ofte er enklere å reparere og har lengre forventet levetid på produktet i ombruk.

Varene selges i dag i bruktbutikken til Bodø Røde Kors. I tillegg jobbes det for å sikre samarbeid med andre utsalg i Bodø og på nett for å ha flere muligheter for avsetning av varene etter hvert som kapasitet og produksjon øker. Slik blir varene synlige og tilgjengelige for flere kunder. Fortjenesten kan brukes til ideelle formål og dermed skaper konseptet økt samfunnsmessig gevinst utover fortjenesten. Salg av brukte EE-produkter kan tiltrekke en større kundegruppe til butikkene og i tillegg bidra til mersalg av andre varer for bruktbutikkene.

Omatts kundesegment befinner seg i Bodøområdet, men konseptet kan lett gjenskapes andre steder med lokale tilpasninger. Man ser ikke her for seg en utvidelse av Omatt utover Bodø. Man kan heller tenke seg en knoppskyting av tilsvarende enheter med lokal tilknytning som samarbeider med hverandre om systemer og kompetanse. Konseptet blir ikke stordrift, men består heller av desentraliserte og lokale løsninger. Markedene for bruktvarer er begrenset også i andre distrikter, og lignende konsepter som Omatt Gjenbruksverksted kan dermed bidra til å dekke lokal etterspørsel, skape lokal sysselsetting og bidra til økt ombruk av EE-avfall lokalt.

OMATTS FORRETNINGSMODELL I ET BÆREKRAFTSPERSPEKTIV

Forretningsmodellen til Omatt Gjenbruksverksted er en ressursdrevet modell, basert på EE-avfall som råvare for produksjonen. Visjonen og forretningsideen er å bidra til ombruk av varer, meningsfylt arbeid for personer som normalt ville stå utenfor arbeidslivet og økonomisk gevinst som anvendes til samfunnsnyttige formål. Dette er

trippel bunnlinje-tenkning i praksis. Ønsket er at forretningsmodellen skal være til inspirasjon for andre lokalsamfunn.

Det komplementærøkonomiske elementet ved Omatt er at det er basert på sektorovergrepene samarbeid. For at dette skal fungere, må de ulike aktørene finne gode samarbeidsformer. Det må ligge til grunn at alle aktørene er jevnbyrdige og avhengige av hverandre. For at tilbudet skal ha livets rett på sikt, må samtidig hus holdningene se verdien av det og bruke det. Dette enkle puslespillet er et utgangspunkt for komplementærøkonomien, der hovedbudskapet er å se helhetsbildet istedenfor å tenke sektorielt. Merverdi som følge av kompetansedeling er viktig i en komplementærøkonomisk tilnærming. Omatt har partnere i hele verdikjeden som bidrar til å sikre leveranser av avfall, tilgang på arbeidskraft og kompetanse til reparasjoner. Avsetning av produktene skjer via brukbutikken, slik at ansatte i Omatt kan konsentrere seg om å være gode på reparasjon. Til sammen har samarbeidspartnerne god kompetanse på mennesker, avfall, gjenvinning og elektrofag. Tabell 1 oppsummerer verdiene som skapes for miljøet, samfunnet og kunden.

Tabell 1 Verdiløftet: Verdiskapning for miljø, samfunn og kunde.

Verdi for miljø	Verdi for samfunn	Verdi for kunden
<ul style="list-style-type: none"> • Løfter avfallet oppover i avfallspyramiden, tar vare på ressurser i avfallet • Forlenger levetiden til EE-avfallet, reduserer produktets miljøpåvirkning • Reduserer transport ved å behandle avfallet lokalt 	<ul style="list-style-type: none"> • Økonomisk overskudd til humanitære formål • Skaper unike lærling- og praksisplasser som gir kompetanse på reparasjoner • Sysselsetter personer som ellers ville stått utenfor arbeidslivet • Skaper et konsept med overføringsverdi 	<ul style="list-style-type: none"> • Elektriske produkter av god kvalitet som er betydelig billigere enn tilsvarende nye produkter • Gjør det enkelt for kunden å velge det miljømessige og samfunnsmessige beste alternativet

EVALUERING AV FORRETNINGSMODELLEN – SWOT-ANALYSE

Pilotprosjektet har vist at konseptet fungerer godt. Det er stor etterspørsel etter produktene og virksomheten har lave kostnader ved reparasjon og produksjon. Det er godt samarbeid om råvarer inn, arbeidskraft og salg. Slik kan verkstedet ha oppmerksomheten på kjerneaktivitetene og holde produksjonskostnadene nede. Dermed bidrar Omatt positivt for miljø og samfunn, samtidig som virksomheten kan drive økonomisk bærekraftig. Omatts største kostnader er lønn, husleie og strøm, bilutgifter knyttet til henting av avfall og forbruksmateriell som verktøy, vaskemidler og lignende. Kostnadene er relativt forutsigbare og mange er faste kostnader. Dermed reduseres kostnaden per produkt ved økt produksjon.

Det inngår i framtidsplanene å sikre økt tilgang av varer til verkstedet som er best egnet for reparasjon og ombruk etter hvert som verkstedet vokser og får større kapasitet. Dette vil legge til rette for ombruk av mest mulig EE-avfall, og ikke bare fra utvalgte aktører. Samarbeidsavtaler med offentlige og private aktører om å overta brukte EE-apparater vil være fordelaktig for Omatt – og for partnerne, som da kan vise at de tar samfunns- og miljøansvar ved å sende sine kasserte produkter til ombruk lokalt framfor materialgjenvinning i nasjonale eller internasjonale ordninger. SWOT-analysen under viser styrker og svakteter ved forretningsmodellen og sentrale ytre faktorer.

Tabell 2 SWOT-analyse av forretningsmodellen og ytre faktorer.

SWOT-analyse (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)	
<p>Styrker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stor etterspørsel etter produktene • Unikt tilbud og unik kompetanse i området • Lave kostnader • Godt samarbeid om råvarer inn, arbeidskraft og salg • Bærekraft og sirkulærøkonomi i praksis – driften gir lokale ringvirkninger og redusert miljøpåvirkning 	<p>Svakheter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • En del reklamasjoner foreløpig • Manglende kapasitet på verkstedet – tilfredsstillende ikke etterspørselen • Salg av enkeltprodukter – ikke repeterende inntekter • Kun tilgjengelig i fysisk butikk i dag
<p>Muligheter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reparasjon og gjenbruk av flere typer produkter, som IT-varer eller komponenter • Tilby tjenester som reparasjon og fiksing av private PCer • Nå ut til flere kunder gjennom holdningsendringer knyttet til å handle brukt og ved å gjøre tilbudet mer kjent • Flere samarbeidsavtaler om råvarer inn og salg av ferdig produkt kan bidra til økt produksjon • ID-merking og garantiordning kan bidra til høyere pris og kvalitet • Opprette netthandel og levering avprodukter for å nå flere kunder • Motta støttemidler til investeringer og utvikling 	<p>Trusler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Strengt regelverk – risiko for å ikke tilfredsstillende krav • Brann/el-ulykker i hjemmene hos kjøpere • Miste nøkkelpersoner med viktig kompetanse • Nye konkurrenter • Miste samarbeidsavtaler

Lokalt konkurrerer bedriften med privatmarkedet i form av kjøp og salg av brukte varer på Facebook-grupper, Finn.no og lignende. Omatt representerer et mer stabilt og forutsigbart marked for kundene ved at det alltid er varer til salgs på ett og samme sted, mens det på privatmarkedet er det mer «tilfeldig» om man kommer over det man er ute etter.

EVALUERING AV TREDELT BUNNLINJE OG BIDRAG TIL STERK BÆREKRAFT

Det er viktig for både bedriften og partnerne å opptre i tråd med FNs bærekraftsmål. Omatt skal ikke bare skape egen økonomisk gevinst, men også bidra positivt til samfunn og miljø. Det er dessuten viktig å gi forbrukerne anledning til å gjøre bærekraftige valg.

Omatt har valgt å ha spesielt søkelys på de av FNs bærekraftsmål som samsvarer best med bedriftens virksomhet.⁶ Gjenbruksverkstedet tar vare på miljøet ved å skape verdier av avfall. Ved å løfte EE-avfall opp i avfallshierarkiet og forlenge levetiden til produktene reduseres forbruket av nye produkter. Hver gang et brukt produkt erstatter et nytt, reduseres miljøpåvirkningen. Omatt gjør det enkelt for forbrukerne i Bodøområdet å velge miljøvennlige elektriske og elektroniske produkter – en mulighet som ikke har vært lett tilgjengelig for forbrukerne hittil. Ved at ombruk skjer lokalt, spares også miljøet for lange transporter av avfallet til ressurskrevende material- eller energigjenvinning andre steder i Norge og Europa, og slik reduseres også utslipp fra transportsektoren. Forretningsmodellen bidrar dermed direkte til FNs bærekraftsmål nr. 12; Ansvarlig forbruk og produksjon.

⁶ Gjelder FNs bærekraftsmål nr. 12; Ansvarlig forbruk og produksjon og nr. 8; Anstendig arbeid og økonomisk vekst. I tillegg er nr. 17; Samarbeid for å nå målene, høyst relevant siden Omatt er et tverrsektorielt samarbeidsprosjekt.

Omatt Gjenbruksverksted skal ta samfunnsansvar og skape nytte for lokalsamfunnet ut over eget økonomiske overskudd. Det skjer gjennom å tilby lærlingeplasser og ved å skape lokal sysselsetting spesielt for personer som savner andre muligheter i arbeidslivet. Verkstedet skal sørge for at sysselsatte får tilpassede arbeidsoppgaver og gode arbeidsforhold, meningsfullt arbeid og god oppfølging. Samarbeidet med de videregående skolene bidrar til at det finnes lærlingeplasser innen elektrofag tilgjengelig lokalt. Ved å videreføre reparasjonskunnskaper somer nødvendig for å oppnå en sirkulær økonomi med økt fornybarhet av bearbejdede produkter, bidrar Omatt også direkte til bærekraftsmål nr. 8; Anstendig arbeid og økonomisk vekst. For å sikre bærekraftig drift av Omatt Gjenbruksverksted skal man arbeide målrettet etter en tredelt bunnlinje og måle suksess etter hvordan det skaper samfunnsmessig gevinst og bidrar positivt til miljøet i tillegg til å drive økonomisk som illustrert i tabell 3.

Tabell 3 Tredelt bunnlinje for Omatt Gjenbruksverksted.

Samfunnsansvar	Miljøpåvirkning	Økonomi
Lærlinge- og praksisplasser for elever	Øke andel/mengde EE-avfall til ombruk	Salgsinntekter dekker produksjonskostnader og muliggjør utvikling av konseptet
Tilrettelagte arbeidsplasser	Lokal behandling av EE-avfallet	Non-profit – evt. overskudd går til utvikling og ideelle formål
Inntekter for brukbutikker med ideelle formål	Bli sertifisert Miljøfyrtårn	

Tabell 4 Komplementærøkonomisk analyse av Omatt Gjenbruksverksted.

Partner	Behov/bidrag	
Skoler	behov	øvingsarena
	ressurs	kompetanse og arbeidskraft
Røde Kors	behov	Driftsmidler
	ressurs	koblingsfunksjon mellom aktører
Bedrifter	behov	bli kvitt utrangerte/skadde varer
	ressurs	utrangerte/skadde varer blir ressurs for ombruksverksted
Enkeltmennesker (kunder)	behov	billige (hvite)varer, bærekraftig alternativ
	ressurs	kjøpekraft, bidrag til bærekraftig etterspørsel
Enkeltmennesker (ansatte)	behov	meningsfylt hverdag
	ressurs	kompetanse og arbeidskraft
Kommunen	behov	integreringstiltak, sysselsettingstiltak, ressurstiltak
	ressurs	Infrastruktur
Gårdeier	behov	aktivitet i tomme lokaler
	ressurs	Infrastruktur
Verksted Omatt	behov	utrangerte/skadde varer for ombruk, kompetanse og arbeidskraft, infrastruktur
	ressurs	resalg og ombruk av varer, integreringstiltak, sysselsettingstiltak, bidrag til bærekraftig ressursbruk, være øvingsarena

Både økonomisk kapital i form av direkte og indirekte økonomiske bidrag, lønnet og ulønnet arbeid, infrastruktur og sosial kapital i form av tillit, goodwill og oppslutning har betydning. I tillegg er kunnskap og kompetanse avgjørende ressurser. I praksis fungerer dette som et puslespill av ulike bidrag. Caset presentert her viser at selve

etableringen av Omatt aktiverte potensielle eller «sovende» ressurser hos de andre aktørene, slik at det de hadde å bidra med ble til reelle ressurser. Ressurs-realiseringsen som skjer i samspillet mellom aktørene bidrar dessuten til at det oppleves et redusert krav om profitt, fordi uttellingen på de andre områdene oppleves som verdifull. Som caset viser er dette høyst reell uttelling, selv om den vanskelig lar seg beskrive i monetære verdier. Som supplement til den mer tradisjonelle SWOT-analysen har vi utviklet en modell for komplementærøkonomisk analyse. Dette er en nyttig form for kartlegging av behov og ressurser hos aktører involvert, og den er særlig egnet i en ressursbasert forretningsmodell som denne. I caset Omatt ser analysen ut som vist i tabell 4.

OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

Omatt Gjenbruksverksted oppsto organisk da det ble startet av aktørene selv, Røde Kors i samarbeid med kommunen og av næringslivet. Ideene bak konseptet oppsto som svar på konkrete, observerte lokale behov som ble retningsgivende for hvordan den ressursbaserte forretningsmodellen ble utviklet. Her er det snakk om læring nedenfra. Et interessant trekk ved komplementærøkonomien er at den foregår mer bottom-up enn top-down.

Omatt og andre bedrifter som driver med liknende konsepter er eksempler fra dagens økonomiske virkelighet, der komplementærøkonomi langt på vei er satt i system på mikronivå. Det komplementærøkonomiske aspektet handler først og fremst om den merverdien som oppstår når «sovende» ressurser blir realisert og ny verdiskapning kan finne sted. Konseptet viser videre at formålet ikke er å maksimere profitt, men å løse sosiale og miljømessige oppgaver. I et trippel-bunnlinje-perspektiv gir konseptet uttelling for både sosial, ressursmessig og økonomisk verdiskapning: Sosiale menneskelige behov møtes, miljøpåvirkningen reduseres, samt noe økonomisk inntjening skjer. Et hovedpoeng er at flere verdier enn de rent økonomiske medregnes. En komplementærøkonomisk analyse er velegnet til å kartlegge behov og ressurser hos samarbeidende aktører, og vi mener at analyse-modellen har stor overføringsverdi.

Artikkelen beskriver en økonomisk orden som allerede fins, som har historiskerøtter, men som hittil ikke har fått den anerkjennelsen den fortjener. Dette er en økonomisk orden som består av mange ulike og sammensatte bidrag i samarbeid mellom sektorer, der formålet er klok kobling av ressurser. En slik tilnærming synes nødvendig for samfunnets bæreevne – eller robusthet – i møte med kommende utfordringer. **Det som trengs i framtida er at økonomiske systemer fungerer som økologiske systemer, flettet inn i hverandre på flere nivåer – fra smått til stort, fra lokalt til globalt, der det ikke lenger skilles mellom produsenter og konsumenter, men der alle har en rolle som bidragsyter.** Slik er det i økosystemer. Det er dette som menes med at vi skaper flere vinnere ved å lære av naturens økosystemer. Og gevinsten? En bærekraftig framtid, formet i fellesskap. Hver enkelt bedrifts, forenings, lokalsamfunns og storsamfunns evne til å tilpasse seg for å nå FN's bærekraftsmål vil her være avgjørende. Derfor er komplementærøkonomi, med samspill på tvers av sektorer og mellom nivåer, veien å gå.

REFERANSER

- Bodø kommune. 2017a. «Kommuneplanens samfunnsdel 2018–2030.»
- Bodø kommune. 2017b. «Handlingsplan for trivsel og gode levekår 2018–2021.» Elkington, John. 1999. *Cannibals with forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Oxford: Capstone Publishing Ltd.
- European Commission 2020. «A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe.» <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN>
- Capra, Fritjof og Ove Daniel Jakobsen. 2017. «A conceptual framework for ecological economics based on systemic principles of life». *International Journal of Social Economics* 44 (6):831–844. <https://doi.org/10.1108/IJSE-05-2016-0136>
- FN. 2015. Bærekraftsmålene. [FNs bærekraftsmål](#)
- Holand, Astrid Marie. 2017. «Hvordan nød og nye ideer skaper nye lover. Speilvingen av sjøgrenseloven i 1992.» Doktoravhandling, UiT Norges arktiske universitet.
- Holand, Astrid Marie. 2020. «Kunsten å få rett – definisjonsmakt i politiske beslutningsprosesser.» I *Meningsdanning, deltakelse og kommunikasjon i demokratiske samfunn*, redigert av Svein Halvard Jørgensen, Birgit Røe Mathisen og Per Bjarne Ravnå. Stamsund: Orkana forlag.
- Holling, C. S. 2001. Understanding the Complexity of Economic, Ecological and Social Systems. *Ecosystems* (4): 390–405. <https://doi.org/10.1007/s10021-001-0101-5>
- Jakobsen, Ove. 2019. «Anarchism and Ecological Economics. A Transformative Approach to a Sustainable Future.» *Routledge Studies in Ecological Economics*. London, UK: Routledge.
- Ingebrigtsen, Stig og Jakobsen, Ove. 2007. «Circulation Economics. Theory and Practice.» *Frontiers of Business Ethics* 3. Peter Lang Verlag.
- Ingulfsvann, Are. 2013. «Verdiforsknyning i friluftslivet i lys av økologisk økonomi.» Doktoravhandling, Universitetet i Nordland.
- Johannessen, Asbjørn, Line Kristoffersen og Per Arne Tufte. 2008. *Forskningsmetode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kanu, Ikechukwu Anthony. 2017. «Igwebuikconomics: Towards an Inclusive Economy for Economic development.» *SAPIENTIA: Journal of Philosophy* 9:90–108.
- Koren, Charlotte. 2012. *Kvinnenes rolle i norsk økonomi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Myhre, Jan Eivind. 2015. *Norsk historie 1814–1905. Å bygge ein stat og skape einnasjon*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Ott, Konrad. 2011. «On Substantiating the Conception of Strong Sustainability.» I *Sustainable Development: Relationships to Culture, Knowledge and Ethics*, redigert av Oliver Parodi, Ignacio Ayestaran og Gerhard Banse. Karlsruhe: KIT Scientific Publishing.
- St. meld. nr. 29 (2016–2017). *Perspektivmeldingen 2017*. Oslo: Finansdepartementet.
- St. meld. nr. 10 (2018–2019). *Frivilligheita – sterk, sjølvstendig, mangfaldig. Den statlege frivilligheitspolitikken*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St. meld. nr. 5 (2020–2021). *Samfunnssikkerhet i en usikker verden*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Stugu, Ola-Svein. 2017. *Norsk historie etter 1905 – vegen mot velstandslandet*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Söderbaum, Peter. 2014. «Markets in the Light of Political-Economic Actors and Democracy. Reconsidering Conceptual Framework for Sustainability Politics.» *Global Journal of Human-social science* XIV (II): 6–16.

Walker, Brian og David Salt. 2006. Resilience Thinking. Sustaining Ecosystems and People in a Changing World. How can landscapes and communities absorb disturbance and maintain function? Washington/Covelo/London: Island Press.

Zadek, Simon. 2001. *The Civil Corporation*. London: Earth Scan.